

บทความพิเศษ:

มติ กรม.ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล: สิ่งท้าทายบนเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ

จิระวรรณ บรรเทาทุกข์¹

1. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล: ทำความรู้จัก สร้างความเข้าใจ

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามการเรียกชื่อเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ "มอแกน" คือชาวเลที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้างในจังหวัดระนอง หมู่เกาะสุรินทร์ ในจังหวัดพังงา และหาดราไวย์ในจังหวัดภูเก็ต "มอแกน" คือชาวเลที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะพระทอง และหมู่บ้านชายฝั่งทะเลกว่ายี่สิบหมู่บ้านในจังหวัดพังงา และภูเก็ต และ "อุรักลาไวย์" คือชาวเลที่อาศัยอยู่บนเกาะและริมชายฝั่งทะเล ในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ ตรังและสตูล (นฤมล อรุโณทัย 2549) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ถือเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทยมานานหลายร้อยปี มีภาษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และมีภูมิปัญญาอันชาญฉลาดในการ

---

¹ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปฏิบัติงานตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ในส่วนของฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

ดำรงชีวิตกับท้องทะเล ดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายและสมดุลกับธรรมชาติ จากการสำรวจพบว่าปัจจุบันมีชาวเลกว่า 40 ชุมชน มีประชากรประมาณ 12,000 คน

ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ เรื่องราวของชาวเลเป็นที่รับรู้มากขึ้น ด้วยการนำเสนอของสื่อมวลชน และองค์กร หน่วยงาน มูลนิธิต่างๆ ได้เข้าไปช่วยเหลือ โดยมีข้อมูลงานศึกษาวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี สาธารณชนได้ให้ความสนใจชาวเล ในฐานะผู้มีองค์ความรู้ในการรับมือกับพิบัติภัยสึนามิ เมื่อปี 2547 ทำให้มีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันปัญหาที่สะสมมานาน ได้แก่ ปัญหาที่ดินและที่ทำมาหากิน กลับมีความรุนแรงและเข้มข้นขึ้น ทั้งที่เป็นผู้อาศัยและทำมาหากินในบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเลอันดามันมายาวนาน ที่ดินดังกล่าวกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน และหลายพื้นที่ถูกประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง ชาวเลจึงกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายบนแผ่นดินและผืนน้ำที่บรรพชนเคยดำรงวิถีแบบพอเพียง ณ ท้องทะเลอันดามันแห่งนี้

2. จุดเริ่มต้นแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

จากสภาพปัญหาความทุกข์ยากของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การถูกกีดกันออกจากสิทธิในการใช้และเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การไร้สัญชาติ ปัญหาการไม่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและไม่ได้รับบริการพื้นฐาน เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาล สิทธิในการเดินทางออกนอกพื้นที่ การขาดความมั่นคงและภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ปัญหาการศึกษา การขาดการสืบทอดความรู้พื้นบ้านและปัญหาอคติทางชาติพันธุ์อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล จึงเป็นเหตุผล

สำคัญให้เครือข่ายนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนและผู้แทนชาวเล ได้ร่วมสะท้อนปัญหาและเสนอแนวทางต่อกระทรวงวัฒนธรรม จนกระทั่งได้รับความเห็นชอบเป็นมติคณะรัฐมนตรี (ครม.) เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 ซึ่งมีมาตรการฟื้นฟูระยะสั้นเป็นเวลา 6-12 เดือน

ประเด็นข้อเสนอดำเนินการตามกรอบนโยบายได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิม และการผ่อนปรนพิเศษ การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข การแก้ปัญหาสัญชาติ การส่งเสริมด้านการศึกษา การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายชาวเล และมีมาตรการฟื้นฟูระยะยาว 1-3 ปี ในการพิจารณากำหนดเขตพื้นที่สงคมและวัฒนธรรมพิเศษแก่ชาวเล ทั้งนี้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ 7 กระทรวง อันได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงวัฒนธรรม

ในการวัดผลสัมฤทธิ์จากแนวนโยบายนั้น ผู้ที่จะได้รับประโยชน์สูงสุดก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล โดยมีเป้าหมายร่วมกันว่ามติคณะรัฐมนตรีนี้จะทำให้ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถดำรงอยู่และทำมาหากินตามวิถีดั้งเดิมได้อย่างปกติสุข ได้รับการปฏิบัติจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ และเอกชนด้วยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเคารพในความแตกต่างหลากหลายทาง

สังคมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ทว่าด้วยการดำเนินการที่ผ่านมายังประสบปัญหาที่ทุกฝ่ายต้องร่วมคิดร่วมหาทางออกไปพร้อมกัน ทั้งนี้จึงจำเป็นต้องทบทวนผลการดำเนินการและทำความเข้าใจถึงวงจรแห่งปัญหาเพื่อขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ให้จงได้

3. ผลการดำเนินการฟื้นฟูวิถีชาวเล : บทเรียนที่ต้องทบทวน

ณ ปัจจุบัน หน่วยงานผู้รับผิดชอบได้ดำเนินการสนองตอบมติคณะรัฐมนตรี ตามมาตรการฟื้นฟูระยะสั้น 1-12 เดือนไปแล้ว ทว่าการดำเนินการในช่วงกว่า 1 ปีที่ผ่านมา กลับขับเคลื่อนล่าช้าไม่ทันต่อปัญหา ขาดแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมและการจัดการที่เป็นระบบในระยะยาวอย่างต่อเนื่องจริงจัง เป็นที่รับทราบกันโดยทั่วว่านโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลซึ่งมีเวทีประชุม สัมมนาและดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ โดยใช้งบประมาณไปค่อนข้างสูง แต่กลับมิได้แก้ปัญหาความมั่นคงในชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเท่าที่ควร ดังมีข้อสังเกตและปัญหาอุปสรรคต่อไปนี้

การสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มาตรการนี้ยังไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ชาวเลในหลายพื้นที่ ดังเช่นที่หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ปัจจุบันยังคงประสบปัญหาเรื่องที่ดินและที่สุสาน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่คับแคบแออัด ขาดแคลนสาธารณูปโภค มีปัญหาการใช้น้ำและไฟฟ้าชั่วคราวของเอกชนและระบบไฟฟ้าแบบพ่วง ซึ่งต้องเหมาจ่ายหลังละ 500-1,000 บาท ใช้น้ำยูนิตละ 20 บาท และส่วนหนึ่งยังไม่มีห้องน้ำส้วมจึงต้องใช้วิธีขับถ่ายบริเวณชายหาด การแก้ปัญหาดังกล่าวยังหาจุดจบไม่ได้ ด้วยปัญหาที่ดินมีความ

ขับช้อกรุนแรง แม้ที่ผ่านมามีความพยายามโดยคณะอนุกรรมการแก้ไข ปัญหาของเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองแล้ว แต่ชาวบ้านก็ ยังไม่มีความมั่นคงด้านที่ดินอยู่อาศัย

การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิมและการผ่อนปรนพิเศษ การดำเนินการดังกล่าวเน้นการสนับสนุนและจัดซื้ออุปกรณ์ประมง การสร้างปะการังเทียม การพยายามสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการ จัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่ง การจัดกิจกรรมให้ ชาวเลเป็นอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแม้จะมีความก้าวหน้าใน เรื่องการเสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาสิทธิพิเศษ บัตรพิเศษเพื่อ ประกอบอาชีพประมงของชาวเลจังหวัดภูเก็ต ตามข้อเสนอของคณะกรรมการ อำนาจการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดภูเก็ต แต่ทว่ายังไม่มีความ คืบหน้าที่เป็นรูปธรรมมากนัก รวมทั้งยังมีได้แก่ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรตาม มาตรการผ่อนปรนพิเศษ ดังกรณีปัญหาของชาวเลบ้านแหลมตึกแก จังหวัด ภูเก็ต 17 คน ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม แจ้งจับดำเนินคดี เมื่อ วันที่ 26 ธันวาคม 2553 ขณะที่กำลังทำประมงบริเวณทะเลหน้านอก เขตจังหวัด สตูล ด้วยขื่อนำเครื่องมือล่าสัตว์/อาวุธ เข้าไปในเขตอุทยานและนำสัตว์น้ำ ออกมาโดยไม่ได้รับอนุญาต แม้ปัจจุบันคดีความสิ้นสุดลงแล้ว ทว่าชีวิตชาวเล กลับเดือดร้อนรุนแรงขึ้นอีก ด้วยเรือและเครื่องมือทำมาหากินที่ถูกเจ้าหน้าที่ยึด ไปนานนับปีเกิดการพังเสียหาย ส่งผลให้ชาวเลกลุ่มนี้ไม่มีงานทำและขาดรายได้ เป็นผลให้ต้องกู้เงินนอกระบบและเป็นหนี้สิน กล่าวได้ว่ามาตรการฟื้นฟูประมง

ดังกล่าวยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควรด้วยติดขัดในระเบียบกฎหมายของกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข พบว่าการดำเนินการระดับพื้นที่
มุ่งเน้นการออกหน่วยตรวจเยี่ยมชุมชน ติดตามปัญหาด้านสุขอนามัยของชาวเล
ซ่อมแซมสุขาสาธารณะ ออกบัตรทอง เผื่อระวังโรคที่เป็นอันตรายและให้ความรู้
เรื่องการดื่มน้ำลึก แต่ทั้งนี้พบปัญหาอุปสรรคว่าการออกหน่วยดังกล่าวไม่อาจทำ
ได้บ่อยครั้งในชุมชนที่อยู่บนเกาะห่างไกล โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน จึงเป็นสาเหตุ
ให้ชาวเลเสียชีวิตจากอาการเจ็บป่วยหลายราย เพราะไม่สามารถเดินทางออกมา
รักษาบนฝั่งได้ และปัญหาที่สำคัญคือ ยังไม่มีการดำเนินการระดับนโยบายที่เป็น
รูปธรรมจากกระทรวงสาธารณสุขในการจัดสรรงบประมาณและบุคลากรเพื่อ
ดูแลกลุ่มชาวเลที่เข้าไม่ถึงสิทธิการรักษาพยาบาล รวมถึงกลุ่มที่มีปัญหาไร้
สัญชาติ ตลอดจนยังไม่พบนโยบายที่สร้างความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล
ให้แก่บุคลากรสาธารณสุข จากสภาพปัญหาความแตกต่างของระบบความคิด
ความเชื่อ และภาษา

การแก้ปัญหาสัญชาติ กรมการปกครองได้ดำเนินการแก้ไขปัญหา
สัญชาติของชาวเล โดยมีการสำรวจและให้บัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน
ทั้งหมด 632 คน และในปี 2549 ได้เพิ่มชื่อและจัดทำบัตรประชาชนให้มอแกน
เกาะสุรินทร์ จ.พังงา จำนวน 93 ราย ที่เหลืออีก 500 กว่าราย อยู่ระหว่างการ
ดำเนินการของอำเภอและจังหวัด และมีอีก 18 ราย กำลังเสนอรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทยเห็นชอบให้สัญชาติ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายชาวเลให้ข้อมูล
ว่ายังมีประชากรชาวเลที่ตกสำรวจ ซึ่งตัวเลขผู้ไม่มีสัญชาติไม่ตรงกันกับของ

กรมการปกครอง พร้อมกับได้ตั้งคำถามเรื่องสิทธิของการถือบัตรไร้สถานะทางทะเบียน รวมถึงขั้นตอน ระยะเวลาที่จะได้รับสัญชาติไทย นอกจากนี้ยังมีประเด็นข้อสังเกตอีกว่า กรมการปกครอง เครือข่ายชาวเล สถาบันวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ได้ประสานงานด้านข้อมูล ประชากรที่ตกสำรวจและสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ของการมีบัตรดังกล่าวกันเท่าที่ควร

การส่งเสริมด้านการศึกษา คณะกรรมการจังหวัดสตูลได้จัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ภายใต้โครงการสืบสานวิถีบรรพชนโดยใช้หลักความรู้ท้องถิ่นของชาวอุรักลาไวย์ จ.สตูลซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการศึกษาในชุมชนท้องถิ่น ทว่าในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) รายงานว่าได้ดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลทุกคนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น โครงการเรียนฟรี โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวัน ค่าอาหารเสริม และได้ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในภาพรวมตามที่โรงเรียนแจ้งขอทุนการศึกษา แต่ไม่สามารถระบุจำนวนเด็กชาวเลที่รับทุนได้ รายงานดังกล่าวสะท้อนถึงการไม่ปฏิบัติด้านการส่งเสริมการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนชาวเลเป็นการเฉพาะตามเจตนารมณ์ของ มติ ครม. ซึ่งควรจัดทำรายละเอียดข้อมูลพื้นฐานจำนวนนักเรียนชาวเลที่กำลังศึกษาอยู่และควรระบุทุนการศึกษาที่มอบให้ได้อย่างชัดเจน ส่วนสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือชาวมอแกน เกาะสุรินทร์

จ.พังงา ทว่าการดำเนินการที่ผ่านมา ยังไม่ได้ให้ความสำคัญการสอดแทรก ภูมิปัญญาพื้นบ้านมอแกนและพัฒนาศักยภาพจากความรู้ความถนัดที่มีอยู่ เพื่อให้นักเรียนมอแกนรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ทั้งยังพบปัญหาว่าเด็ก เรียนไม่จบตามหลักสูตร โดยต้องออกมาเป็นแรงงานรับจ้างอุทยานฯ และบริษัท ท่องเที่ยวในการขับเรือ ทำความสะอาดห้องน้ำ ล้างจาน และเก็บขยะ เป็นต้น ทั้งๆที่เด็กเหล่านี้มีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาเพื่อประกอบอาชีพทางเลือก อื่นๆ หากได้รับโอกาส นอกจากนี้ยังพบปัญหาการศึกษาในอีกหลายพื้นที่ เช่น นักเรียนมอแกน บ้านทุ่งหว่า มีปัญหาการออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะ ติดเกม สารเสพติด และมีครอบครัวก่อนวัยอันควร เหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่ ผู้บริหารระดับนโยบายต้องใส่ใจและร่วมหาทางออกไปพร้อมกัน

การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์และการสร้างความเข้มแข็งให้ ชุมชน แม้ว่ากระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง และการดำเนินการในพื้นที่ ได้เน้นการส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมชาวเลผ่านการจัดทำหนังสือและทำ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล อย่างไรก็ตามพบว่ากระบวนการลดปัญหาอคติ ทางชาติพันธุ์ยังเห็นไม่ชัดและไม่ลึกซึ้งเพียงพอที่จะทำให้ชาวเลมีความสามารถ ดำรงอยู่อย่างภูมิใจในวัฒนธรรมของตน หลายพื้นที่จัดกิจกรรมโดยขาดการมี ส่วนร่วมคิดและตัดสินใจจากชุมชน ดังนั้น การสนับสนุนกิจกรรมที่ชุมชนคิด และเป็นเจ้าของเองจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก การสร้างศูนย์วัฒนธรรมชาวเลใน หลายพื้นที่ขาดการมีส่วนร่วมและชาวเลยังไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของศูนย์ วัฒนธรรมดังกล่าว

การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในระดับพื้นที่ที่มีการฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านชาวเลในหลายชุมชน แต่พบว่ายังไม่มีการสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และส่วนใหญ่เป็นการเน้นสร้างถาวรวัตถุ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม มากกว่ากระบวนการทำงานทางความคิดกับชุมชนเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ฉะนั้นจึงควรต้องมีแผนการจัดการให้ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเป็นศูนย์ที่มีชีวิต รวมทั้งทำให้ชาวเลรู้สึกว่าจะต้องเป็นผู้ดำเนินงาน

การสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการทำงานของชุมชนและเครือข่ายชาวเล ได้มีการจัดประชุมผู้นำชาวเล ส่งเสริมการจัดงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล มีการส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย ส่งเสริมจัดสวัสดิการชุมชนโดยให้สมาชิกออมเงินวันละ 1 บาท ส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อทำงานเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน และออมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ มีการจดทะเบียนคนพิการ สนับสนุนกองทุนเงินกู้กองทุนคนพิการและผู้สูงอายุโดยไม่มีดอกเบี้ย ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวได้เน้นการมีส่วนร่วมและริเริ่มโดยชุมชนชาวเลเอง จึงมีการดำเนินการที่ต่อเนื่องอย่างไรก็ตาม เครือข่ายชาวเลมีความต้องการการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยชุมชนเป็นเจ้าของงาน ดำเนินกิจกรรม รวมถึงกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายด้วยตนเอง

จากผลการดำเนินการตามมาตรการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลระยะสั้นข้างต้น แม้จะมีการขับเคลื่อนทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายจากกระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่ทว่าก็ยังมิมีข้อติดขัดอยู่มากและที่สำคัญยังไม่สามารถนำ

แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลออกมาเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการบังคับใช้ให้ครอบคลุมทุกประเด็น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลไม่ต่างจากก่อนประกาศมติคณะรัฐมนตรีเท่าใดนัก การปรับกระบวนคิดและการค้นหาต้นแบบที่ดีของดำเนินการในช่วงที่ผ่านมา น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลได้

4. ปฏิบัติการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล: ต้นแบบใหม่ที่ต้องร่วมคิดร่วมสร้าง

ภาพสะท้อนความเป็นจริงของงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลในหลายพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นปฏิบัติการที่สนองตอบมติ ครม. โดยอยู่บนพื้นฐานของความต้องการอยากให้ชาวเลเป็น เสมือนตกอยู่ในสถานการณ์ของเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ ซึ่งบอบบางและอาจขาดสะบั้นลง ทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจของชุมชนอย่าง ที่ควรจะเป็น หน่วยงานรัฐหลายหน่วยจึงถูกตั้งคำถามจากชาวเลมา โดยตลอดว่า ดำเนินกิจกรรมเพียงเฉพาะหน้า เน้นการสร้างถาวรวัตถุ ไม่มีความต่อเนื่องยั่งยืน ที่สำคัญคือ ยังไม่มีความเข้าใจถึงรากเหง้าวัฒนธรรมและความต้องการที่แท้จริงของชาวเล การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ยังไม่ลึกซึ้งและเยียวยาบปัญหาการถูกกดทับชาวเลได้ เหล่านี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแนวนโยบาย และเกิดวิกฤตศรัทธาจากชาวเล

แนวทางที่ควรก้าวไปสู่การร่วมคิดร่วมหาทางออกไปพร้อมกันนั้น ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวเล ต้องให้ความสำคัญกับการติดตามการดำเนินการ มติ ครม. ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ด้วยการเคารพองค์ความรู้และวัฒนธรรมของกันและกัน การคิดใหม่ด้วยการทบทวนการ

ดำเนินการที่ผ่านมาแล้วสร้างวิถีทางใหม่ โดยมองแนวทางการขับเคลื่อนให้พ้นจากกรอบคิดเดิม สร้างความเชื่อมั่นว่าทุกอย่างสามารถทำได้ด้วยความเข้าใจ และเรียนรู้วิถีของกันและกัน ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเริ่มต้นจากการทบทวนตนเอง ทั้งนี้ที่ผ่านมาได้พบวิถีการทำงานใหม่ของเครือข่ายชาวเล และคณะกรรมการระดับจังหวัด ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบและมีปฏิบัติการใหม่ๆ จึงขอนำมาเสนอเพื่อสร้างการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการทำงานฟื้นฟูวิถีชาวเลต่อไป

เครือข่ายชาวเล พบว่าพี่น้องชาวเลยังประสบปัญหาและเผชิญชะตากรรม ขาดที่อยู่อาศัยที่ทำกินที่มั่นคง เข้าไม่ถึงทรัพยากรในทะเล ไร้อัตน และการยอมรับจากสังคม มีปัญหาไม่ต่างจากช่วงก่อนการมีมติคณะรัฐมนตรี

เครือข่ายชาวเลโดยการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนและภาครัฐที่มีความเข้าใจวิถีชาวเล ได้รวมพลังเป็นเครือข่ายและสร้างปฏิกิริยาสะท้อนกลับให้สังคมรับรู้และเข้าใจปัญหา โดยการเป็นผู้ลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาของพี่น้องชาวเลใน 5 จังหวัดชายฝั่งอันดามัน ทบทวนและถอดบทเรียนกระบวนการต่อสู้กับปัญหาในช่วงที่ผ่านมา ทำความเข้าใจเพื่อให้รู้เท่าทันมติคณะรัฐมนตรี พร้อมกับมองไปข้างหน้าว่าจะมีพื้นที่ยื่นในสังคมอย่างไร เพื่อการรู้จักตัวเองและกระชับความสัมพันธ์เครือข่ายชาวเลให้เข้มแข็งมากขึ้น มีการจัดทำข้อมูลพื้นฐานสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบาย และพยายามปรับตัว เรียนรู้เรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สิทธิชุมชน และร่วมจัดงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 2 ในเดือนกันยายน 2554 รวมถึงมาชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลร่วมกับ

ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (ขปส.) เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล คือ ให้มีมาตรการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย โดยการออกกฎหมายและมาตรการมารับรองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยอย่างชัดเจน และประกาศรับรองให้วันที่ 9 สิงหาคม ของทุกปีเป็น "วันชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย" รวมถึงผลักดันมติ ครม. เขตพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมพิเศษชาวเล/ชาวเขาให้เป็นรูปธรรม

ทั้งหลายเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสื่อสารกับสังคมว่าพวกเขามีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิทางวัฒนธรรม มีตัวตน มีความรู้สึกนึกคิด และไม่ใช่ว่าผู้รับบริการช่วยเหลือฝ่ายเดียวอีกต่อไป นอกจากนี้ เครือข่ายชาวเลมีข้อเสนอให้คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล เข้ามาพิจารณาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกินอย่างจริงจัง ดังเช่น ปัญหาที่ดินชุมชนราไวย์ จ.ภูเก็ต ชุมชนหลีเป๊ะ จ.สตูล ชุมชนแหลมตง จ.กระบี่ เป็นต้น และขอให้มีการพิสูจน์สิทธิในที่อยู่อาศัยของชุมชนผ่านภาพถ่ายทางอากาศและด้วยวิธีเชิงมานุษยวิทยาที่ไม่ใช่เอกสารสิทธิแต่เพียงอย่างเดียว และขอให้สร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยโดยใช้โฉนดชุมชน เนื่องด้วยการดำเนินการตลอดระยะเวลากว่า 1 ปีที่ผ่านมา ยังไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร ฉะนั้นแล้วการเริ่มต้นงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลโดยหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งผ่านเครือข่ายชาวเลนี้ จะเป็นอีกวิถีทางหนึ่งในการทำงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลโดยที่ชุมชนชาวเลเป็นเจ้าของและสามารถเข้าถึงกลุ่มพี่น้องชาวเลได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้นด้วย

คณะกรรมการอำนวยการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลระดับจังหวัด มีตัวอย่างที่ดีและเป็นต้นแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานฟื้นฟูชาวเลในหลาย

พื้นที่ ดังเช่น แผนปฏิบัติการของคณะกรรมการจังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล โดยมีวิสัยทัศน์ว่า "ชุมชนชาวเลเข้มแข็ง คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ยั่งยืน" และกำหนดเป้าประสงค์เป็นไปเพื่อให้ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีบ้านพักอาศัยที่มั่นคงถาวร มีการพัฒนาการศึกษา มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน มีการอนุรักษ์ประเพณีลอยเรือ มีการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน ส่งเสริมบทบาทขององค์กรภาคประชาชนในการส่งเสริมการเพิ่มคุณภาพชีวิต และสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่ความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงมีการจัดกิจกรรมให้ชาวเลเป็นอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาสิทธิพิเศษบัตรพิเศษเพื่อประกอบอาชีพประมงของชาวเลจังหวัดภูเก็ต ซึ่งถือว่าการริเริ่มผ่านวิสัยทัศน์ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเลอย่างจริงจัง และที่ผ่านมามีผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ตมีความใส่ใจ สนใจในการทำงานฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ทว่ายังติดขัดด้วยกรอบนโยบายระดับบริหารจัดการและการเชื่อมโยงกับภาคเอกชนที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นหากมีการร่วมถอดบทเรียนการทำงานดังกล่าวแล้ว จะทำให้งานฟื้นฟูวิถีชาวเลจังหวัดภูเก็ตมีความก้าวหน้ามากกว่านี้เป็นแน่

นอกจากนี้ยังพบการทำงานของคณะกรรมการจังหวัดสตูล ที่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัยโดยได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวเลจังหวัดสตูล ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ส่งเสริมอัตลักษณ์ชาวเลผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยจัดสอนสาระเพิ่มเติมเรื่องอัตลักษณ์ชาวเลใน

หลักสูตรของโรงเรียน จัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ลูกหลาน โดยเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาสอนนักเรียน เพื่อเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสอนให้นักเรียนประกอบอาชีพเสริม เช่น การรำวงเงี้ยว เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นตัวอย่งที่ดีของการริเริ่มขับเคลื่อนงานพื้นฟูด้วยการสร้างแนวทางทำงาน โดยการมีส่วนร่วมจากชุมชนชาวเลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง

จากกรณีปฏิบัติการตัวอย่างที่ดีของเครือข่ายชาวเลและคณะกรรมการระดับจังหวัดข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำงานที่ได้พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมในปัจจุบัน และหากแต่ละหน่วยงาน/จังหวัดได้ร่วมทบทวนถอดบทเรียนการทำงานในช่วงที่ผ่านมา พร้อมกับจัดทำแผนปฏิบัติการโดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างส่วนต่างๆ แล้ว ย่อมส่งผลให้งานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลประสบผลสำเร็จตามที่เป้าหมายเป็นแน่ ในที่นี้จึงขอจัดทำข้อเสนอแนะเบื้องต้นเพื่อการขับเคลื่อนงานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลต่อไป

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

การปรับกระบวนการคิด ทักษะคิดและมองมุมใหม่เชิงสร้างสรรค์ จะทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการ/อนุกรรมการในระดับต่างๆ สามารถเปิดใจและร่วมกันพิจารณาทางออกร่วมกัน โดยยอมรับการทำงานในหลายระดับเพื่อขับเคลื่อนงานให้เกิดรูปธรรมอย่างแท้จริง มีข้อเสนอแนะในการทำงานดังนี้

ระดับทัศนคติ

1. กระบวนการฟื้นฟูควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวเลอย่างแท้จริง มีการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึงและขยายผลสู่การปฏิบัติในพื้นที่อื่นๆ และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งทบทวนและถอดบทเรียนร่วมกัน

2. ทุกภาคส่วนต้องทำความเข้าใจ ยอมรับและเคารพคนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดที่แตกต่าง ผู้ปฏิบัติกิจกรรมควรทำให้ชาวเลรู้สึกภูมิใจในรากเหง้าภาษาและวัฒนธรรมของตน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและที่สำคัญควรมองส่วนดีที่ชาวเลมี ดังเช่น เป็นผู้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง และมีความเชี่ยวชาญเรื่องทะเลและชายฝั่งเป็นพิเศษ เป็นต้น

3. ชาวเลต้องพยายามพัฒนา ปรับปรุงตนเองเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ต้องไม่ให้ใครดูถูกได้ว่าเป็นคนเฝ้ารอกการช่วยเหลือ รู้จักวางแผนอนาคตและสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่สั่งสมมา ที่สำคัญคือการรวมพลังเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง

ระดับนโยบาย

1. ควรมีมาตรการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย และให้รัฐบาลไทยประกาศรับรองให้วันที่ 9 สิงหาคม ของทุกปี เป็น "วันชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย" รวมทั้งผลักดันมติ ครม. เขตพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมพิเศษชาวเลให้เป็นรูปธรรม โดยมอบหมายให้คณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน ทบทวนกฎหมายให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชาวเล พร้อมกับ

จัดทำแผนดำเนินการและมีระยะเวลาดำเนินการอย่างชัดเจน

ระดับปฏิบัติการ

1. ควรมีกระบวนการส่งเสริมความเข้าใจด้วยมิติทางวัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจทั้งหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม องค์กรพัฒนาเอกชนที่มาสร้างสรรคกิจกรรมกับชุมชนชาวเล ชุมชนภายนอกที่สัมพันธ์กับชาวเล และที่สำคัญกับชุมชนชาวเลเอง โดยเน้นกิจกรรมพัฒนาความคิดที่ต่อเนื่องทั้งในและนอกชุมชน

2. ควรจัดทำกลไก มาตรการติดตาม และแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินงานตามนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลอย่างเป็นระบบ โดยมอบหมายให้คณะทำงานยกร่างกลไก มาตรการติดตามและแผนปฏิบัติการดังกล่าว เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงาน พร้อมกับรายงานผลการดำเนินการ ทบทวน ประเมินผลและถอดบทเรียนการทำงานทุกหนึ่งปี โดยมีการปฏิบัติตามกรอบและเงื่อนไขเวลาของแผนปฏิบัติการอย่างจริงจัง

3. ควรนำกลไกของกระทรวงที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผู้ตรวจราชการ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับส่วนราชการระดับพื้นที่ ให้สามารถติดตามการดำเนินงานในระดับจังหวัดได้อย่างต่อเนื่อง

4. ควรมีคณะอนุกรรมการฯ หรือคณะทำงานย่อยตามมาตรการฟื้นฟู เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้คล่องตัวมากขึ้น โดยเน้นการลงพื้นที่รับฟังปัญหา และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้รับทราบสถานการณ์ในพื้นที่ และนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาสู่คณะกรรมการระดับชาติต่อไป

5. ควรจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการในหลายระดับทั้งส่วนกลางและภูมิภาค เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานตามมติคณะรัฐมนตรีมีความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล และชาวเลสามารถนำเสนอปัญหาของตนได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งร่วมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกฎระเบียบ กติกาและการดำเนินงานเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. ควรมีการจัดทำแผนประชาสัมพันธ์มติคณะรัฐมนตรี และสร้างความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลให้เกิดความเข้าใจในทุกระดับของสังคม

7. ควรจัดกิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวเล เพื่อให้เห็นชีวิตและวิถีคิดที่หลากหลาย การดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้าใจในมิติวัฒนธรรม อาจเริ่มต้นจากประเด็นที่ชาวไทยและชาวเลปฏิบัติร่วมกัน เช่นงานบุญเดือนสิบ ประเพณีลอยเรือ เป็นต้น

8. ควรตั้งคณะทำงานเพื่อร่วมหารือและแก้ปัญหารายประเด็นและกรณี ได้แก่

8.1 เรื่องการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวเลที่มีปัญหา กับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมที่ดิน กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมธนารักษ์ รวมถึงเอกชนเจ้าของที่ดิน

8.2 การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิมและการผ่อนปรนพิเศษ กับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประมง กรมทรัพยากรทาง

ทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงระเบียบและข้อกำหนดที่ติดขัดของหน่วยงานต่างๆ

9. การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข โดยความร่วมมือระหว่างกระทรวงสาธารณสุข และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการดูแลกลุ่มชาวเลที่อยู่พื้นที่เกาะห่างไกล และเข้าไม่ถึงสิทธิการรักษาพยาบาลจากปัญหาไร้สัญชาติ รวมถึงการสร้างความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเลให้แก่บุคลากรสาธารณสุข

10. ด้านการส่งเสริมการศึกษา โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ การถูกเป็นแรงงานเด็ก ปัญหาการออกโรงเรียนกลางคัน ติดเกมและมีครอบครัวก่อนวัยอันควร

11. ด้านสัญชาติ โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่กรมการปกครอง เครือข่ายชาวเล สถาบันวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องด้วยยังมีปัญหาจำนวนข้อมูลประชากรที่ตกสำรวจไม่ตรงกัน รวมทั้งต้องดำเนินการสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ของการมีบัตรดังกล่าวแก่ชาวเลให้ชัดเจน

12. ด้านการแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ ส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงวัฒนธรรม ร่วมรับผิดชอบหลักในกระบวนการลดปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ สนับสนุนและส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อทำให้ชาวเลดำรงอยู่อย่างภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

ทั้งหลายเหล่านี้เป็นข้อเสนอแนะเบื้องต้นต่อแนวทางที่นำไปสู่เส้นด้ายแห่งความเข้าใจ และเป็นปฏิบัติการที่จะก้าวข้ามปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลให้งานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลสำเร็จลุล่วง เกิดการปฏิบัติใช้อย่างต่อเนื่องจริงจัง พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสังคมมีความสงบสุขนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. (2554) รายงานผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล "สรุปผลการดำเนินงานโครงการ
เสริมสร้างการจัดการชุมชนประมงต้นแบบ ประจำปี 2554" วันที่
4 พฤษภาคม 2554.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ
มนุษย์. (2554) หนังสือรายงานผลการดำเนินการ เลขที่ พม 0326/10425
วันที่ 23 มิถุนายน 2554 เรื่องการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2554) รายงานผลการดำเนินงานตาม
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล 5 เมษายน 2554.
- กลุ่มยุทธศาสตร์และแผน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระนอง. (2552) สรุปข้อมูล
โดยสังเขป การปฏิบัติงานคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อฟื้นฟู
วิถีชีวิตชาวเลจังหวัดระนอง ประจำปี 2552.
- กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต. (2553) เอกสาร
ประกอบการประชุม "ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดภูเก็ต"
การประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.
วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 19 กระทรวง
วัฒนธรรม.

กะวิ สารณาคมนันกุล ประมงจังหวัดภูเก็ต สำนักงานประมงจังหวัดภูเก็ต.

(2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแผนนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต วันที่ 2 พฤศจิกายน 2553.

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 3/2553 วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553. (2553) เอกสารประกอบการวาระที่ 1.1 ณ ห้องประชุม 1 กระทรวงวัฒนธรรม.

กิตติ อินทรกุล นักวิชาการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ชำนาญการพิเศษ. (2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแผนนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต วันที่ 2 พฤศจิกายน 2553.

คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล. (2554) รายงานผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องแผนนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล พฤศจิกายน 2554.

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดกระบี่. (2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแผนนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2553.

คณะอนุกรรมการอำนวยการเพื่อติดตามงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล. (2554) รายงานการประชุมคณะอนุกรรมการอำนวยการเพื่อติดตามงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554 วันที่ 13 กรกฎาคม 2554 ณ ห้องประชุม 307 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

นฤมล อรุโณทัย. (2546) "เพื่อความเข้าใจในมอแกน ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ "ชาวเล" ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

นฤมล อรุโณทัย.(2549) "กลุ่มชาติพันธุ์ทางทะเลชายแดนและชายขอบ: การสร้าง ความมั่นใจและความมั่นคง" ใน ประเทศไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ จากปัญหาสู่พลังภาคี เอกสารประกอบการสัมมนา ระดับชาติ เรื่อง ประเทศไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และก้าวต่อไป 8-9 พฤษภาคม 2549 โรงแรมปรีณิพพาเลซ กรุงเทพฯ.

นิตี เพ็งสถาน นักวิชาการที่ดินชำนาญการพิเศษ สำนักงานที่ดินจังหวัดสตูล. (2553) แบบรายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล วันที่ 25 พฤศจิกายน 2553.

ประยูร หนูสุก วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต. (2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต วันที่ 11 มกราคม 2553.

พูนภัทร สถิตย์วัฒน์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. (2554) แบบรายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดพังงา วันที่ 10 มกราคม 2554.

ไพฑูล แพนชัยภูมิ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2553) แบบรายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 2 มิถุนายน 2553 วันที่ 17 ธันวาคม 2553.

มูลนิธิชุมชนไท. (2554) เอกสารประกอบงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 2.

รายงานการประชุมคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองครั้งที่ 2/2553. (2553) วันพุธที่ 14 กรกฎาคม 2553 ณ ตึกสันติไมตรีหลังใน ทำเนียบรัฐบาล. น. 26-27.

รายงานการประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554. (2554) วันจันทร์ที่ 21 มีนาคม 2554 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 19 กระทรวงวัฒนธรรม.

รายงานการประชุมและการลงพื้นที่ติดตามผลการดำเนินงานตามมติ ครม. ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต ของปลัดกระทรวงวัฒนธรรมและคณะ. (2554) วันพฤหัสบดีที่ 10 กุมภาพันธ์ 2554 ณ เทศบาลตำบลราไวย์ และชุมชนชาวเล จ.ภูเก็ต.

สักวรุณ เตชะจิตอาภรณ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล. (2554) รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดสตูล วันที่ 14 มกราคม 2554.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. (2554) รายงานการประชุมคณะกรรมการปฏิบัติงานระดับจังหวัดเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554 วันที่ 7 เมษายน 2554 เวลา 13.03 น. ณ ห้องประชุมศาลากลางจังหวัดพังงา. น.16-17.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสตูล. (2553) เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 3/2553 วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุม 1 กระทรวงวัฒนธรรม.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสตูล. (2552) รายงานความก้าวหน้าในการ
ดำเนินการตามนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดสตูล.

สำนักจัดการที่ดินของรัฐ กรมที่ดิน. หนังสือที่ มท.0511.4/7108 ลงวันที่ 18
มีนาคม 2554. (2554) เรื่องการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี
เรื่องแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.

อดีตศักดิ์ ภูสิทธิ์วงศานุยุต.กรมทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554) แบบรายงานผลการ
ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิต
ชาวเล วันที่ 24 มีนาคม 2554.